

ЛЕКЦІЯ 6: ПОЛІТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

ПЛАН:

1. Поняття «соціальна держава» і «соціальна політика».
2. Соціальна робота в різних політичних моделях.
3. Політика, орієнтована на життєустрій народу, як основа ефективної соціальної роботи.

Головні поняття теми: соціальна справедливість, соціальна політика, життєустрій народу, відтворення людини, відтворення виробництва і споживання, відтворення соціальної структури населення, відтворення політичної системи, відтворення техносфери, відтворення соціокультурної сфери, відтворення способу життя, соціальний розвиток, об'єкт соціальної політики, предмет соціальної політики, соціальне забезпечення, соціальна держава, соціальна проблема, моніторинг соціального середовища, валовий внутрішній продукт (ВВП), показник ВВП на душу населення, індекс людського розвитку (ІЛР), індекс рівня життя, індикатори прогресу.

ПИТАННЯ 1

Сьогодні науковці виділяють як універсальні характеристики соціальної держави, так і її специфічні аспекти, аналіз яких розвиває наші уявлення про її природу.

Першою константною ознакою соціальної держави є доступність соціальної підтримки держави для всіх членів. Відтак соціальна держава забезпечує сукупність правових передумов розвитку соціальної роботи, усілякого сприяння функціонування мережі державних і недержавних соціальних служб та комплексного гарантування діяльності соціальних працівників.

Друга константа визначень соціальної держави фіксує правову природу здійснення її соціальної політики – право контролювати та регулювати

соціальні процеси. Держава виявляється провідним суб'єктом, відповідальним за затвердження соціальних стандартів, планування та контролювання процесу їх виконання та організацію задля цього системної співпраці державних і громадянських соціальних служб. Підкреслимо, що управлінські функції соціальної держави не зводяться тільки до регулювання соціальних процесів, а мають прояв у наділенні громадян соціальними правами, активізації внутрішніх сил громад та інших соціальних груп.

Третьою константною ознакою є наявність у соціальній державі бюджетних соціальних виплат та інших механізмів подолання негативних тенденцій із соціально-економічної поляризації суспільства, забезпечення належних економічних передумов ефективної соціальної роботи.

Четвертою інваріантною ознакою соціальної держави можна вважати наявність державних систем соціального захисту, соціального забезпечення і забезпечення зайнятості. У цьому вимірі соціальна держава бере активну участь у відновленні економічної суб'єктності населення, протидіючи безробіттю, шукаючи шляхи соціальної амортизації для людей, які опинилися чи ризикують опинитися в складній життєвій ситуації унаслідок тих або інших обставин.

П'ята константа пов'язана з визнанням за соціальною державою відповідальності за рівень добробуту своїх громадян і налагодження задля цього ефективної соціальної роботи у масштабі всього суспільства.

Останнім часом також як стійку ознаку соціальної держави називають наявність у ній інститутів громадянського суспільства, зокрема, у плані державного сприяння самоорганізації громади як суб'єкта соціальної роботи, участі держави в організації широкого волонтерського руху та ін.

І справді, в сучасному світі важко переоцінити роль громадянського суспільства в реалізації соціальних цілей. З іншого боку, історичний аналіз становлення соціальних держав не фіксує істотного значення цих інститутів у перші періоди їх становлення.

Звідси можна зробити висновок, що створення умов для розвитку громадянського суспільства можна вважати шостою константою соціальної держави, характерною для її відносно розвиненого стану.

Наведені вище визначення є набором первинних ознак соціальної держави – відповідальність держави за рівень особистого добробуту громадян, наявність правових основ соціальної регуляції, орієнтація єдиної соціальної політики на усіх членів суспільства, наявність бюджетних соціальних виплат та наявність державних систем соціального захисту і соціального забезпечення. Ці ознаки є видовими, адже дозволяють диференціювати соціальні держави від інших державних утворень у будь-яких умовах у динаміці розвитку і узагальнювати її властивості. Водночас вони вказують на соціальну державу як важливу передумову успішної соціальної роботи.

Із поняттям «соціальна держава» тісно пов'язане поняття «соціальна політика», що вказує на визначальний напрямок внутрішньої політики держави із забезпечення соціальних прав, створення передумов для розширеного відтворення людиною власної діяльності та для стабільності суспільної системи в цілому.

Соціальна політика будь-якої держави передбачає визначення глибинних тенденцій розвитку в усіх сферах соціально-політичного життя, що обумовлюють процес розвитку соціального буття й соціальної безпеки людини та цілеспрямований вплив на них суб'єктів регулятивної діяльності. Політика такого типу має створити необхідний економічний механізм для розв'язання суперечностей як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру в економіці, політиці, соціальних, духовних відносинах суспільства, міжособистісних соціальних зв'язках людей, тих чи інших аспектах і тенденціях розвитку та функціонування, що впливають на соціальне буття, соціальне самопочуття та безпеку людини. Цим підтверджується, що економіка повинна націлюватися на задоволення матеріальних, соціальних і

духовних потреб індивіда. Соціальна орієнтація економіки є основою соціальної політики держави.

Соціальну політику складно відокремити від економічної політики в комплексі громадського регулювання, хоча вони і розрізняються за конкретними цілями, завданнями, об'єктами, методами, засобами, інститутами. Економічна політика націлена на регулювання матеріально-виробничих стосунків громадського розвитку, рішення господарських завдань. Її результати активно впливають на стан політичної, культурно-духовної і соціальної сфер життєдіяльності суспільства. Соціальна політика регулює соціальні процеси, вирішує завдання підвищення добробуту людини, забезпечення належного рівня і якості життя. Її результати також позначаються на всіх сторонах життя. Вони обидва є самостійними, рівноцінними напрямками громадського регулювання. Але їх самостійність відносна, оскільки вони знаходяться в складних взаємозалежних стосунках. Будь-яка соціальна програма вимагає економічного обґрунтування, а величина соціальних витрат залежить від економічного стану суспільства. З іншого боку, перевищення економічних можливостей реалізації соціальних заходів, зневажання економічною доцільністю при перерозподілі доходів можуть нанести шкоду економіці, підірвати матеріальні основи соціального прогресу, привести до прискорення інфляції і загострення економічних проблем країни. Проте очевидно, що, незважаючи на певний зв'язок, задоволення соціальних потреб і регуляція економічних відносин належать до різних функціональних систем держави.

Існування в суспільстві потреб в досягненні соціальних цілей і їх опосередковане задоволення в результаті діяльності держави в економічній і політичній галузях ще не говорять про наявність цілеспрямованої соціальної політики держави. Власне соціальна політика як цілеспрямована діяльність з досягнення соціальних цілей проводиться державою тільки з появою у неї соціальних функцій, тільки тоді, коли держава бере на себе пряму відповідальність і зобов'язання задоволення соціальних потреб громадян.

Прив'язка соціальної політики до соціальних функцій держави дозволяє припустити, що розвиток структури соціальних функцій держави є основою структуризації її соціальної політики. З еволюцією держави від простих форм до найбільш складних відбувається відповідна трансформація соціальної політики і її структурних елементів.

Соціальну політику досліджували як відомі зарубіжні вчені Т. М. Ганслі, П. Спікер, Р. Тітмус, Ф. Вільямс, А. Є. Козлов, так і вітчизняні, такі, як В. П. Андрущенко, В. П. Бех, В. Г. Єременко, І. В. Козубовська, О. Д. Куценко, М. П. Лукашевич, М. І. Михальченко, І. І. Мигович, Ю. І. Саєнко, І. М. Попова, О. О. Якуба, О. О. Яременко та інші науковці, праці яких відомі за межами України та які зробили значний внесок у розвиток теоретичного обґрунтування соціальної держави в період трансформації соціально-економічного устрою держави. На підґрунті аналізу їх праць виділяються такі підходи до проблеми встановлення дефініції поняття «соціальна політика».

Перший підхід характеризується ототожненням соціального та суспільного, тому за ним соціальна політика – це суспільні дії щодо вирішення загальносуспільних проблем. Її мета – досягнення цілей усього суспільства. Зрозуміло, що за такого підходу особисті проблеми людини, наприклад втрата роботи, хвороба, похилий вік тощо, залишаються на другому плані порівняно з інтересами всього суспільства, відтак, створюються умови і для звуження змісту соціальної роботи.

Другий підхід виходить із необхідності вирішення питань захисту соціально вразливих та потенційно небезпечних верств населення через систему державних допомог та добродійної діяльності. Такий підхід обмежує активність державних та громадських інститутів лише частиною суспільства, тоді як переважна більшість громадян, «убезпечених», залишається поза увагою державних органів, однак саме серед них відбуваються основні суспільні процеси. Звідси впливає можливість

відповідних обмежувальних висновків і щодо визначення можливих категорій клієнтів соціальних служб.

Третій – має на меті пом'якшення негативних наслідків індивідуальної та соціальної нерівності через систему перерозподільних заходів. В основу частіше за інше покладається податкова політика, спрямована на вирівнювання диференціації прибутків. Водночас це може створювати вихідну платформу для недооцінки соціокультурних, ідеологічних та ін. форм соціальної роботи. Крім того, може обмежуватися простір для застосування конкуренції і економічної мотивації як механізмів активізації внутрішніх сил людини.

Четвертий – покладення в основу діяльності принципів соціальної справедливості та соціального партнерства як основних цінностей сучасного громадянського суспільства. Відтак, можливе відповідне переміщення акцентів і у формуванні стратегії соціальної роботи.

П'ятий – виходить із необхідності регулювання соціально-трудових відносин, тобто відносин праці й капіталу, найманих працівників та роботодавців, а всі інші соціальні заходи будуються на цій основі. Зрозуміло, що при цьому значна частина суспільства, яка не входить до сфери цих взаємин, – пенсіонери, дрібні підприємці, представники творчих професій та інші подібні їм, – можуть залишитися поза увагою суб'єктів соціальної політики і, зрештою, поза уваги соціальних працівників.

Отож, кожен із цих підходів має раціональне начало, хоча і не позбавлений деяких обмежень, які можуть вплинути на визначення місії і цілей соціальної роботи. Соціальна політика розвинутих держав певною мірою використовує усі ці підходи.

ПИТАННЯ 2

З вищенаведеного випливає висновок про високу ступінь залежності змісту соціальної роботи від характеру політичної моделі державної організації суспільства. Для наочності можна порівняти соціальну роботу у

таких протилежних політичних моделях: на одному полюсі – в патерналістській державі, яка бере на себе всю відповідальність за долю людини та її добробут, починаючи з народження, отримання освіти, працевлаштування, організації відпочинку, забезпечення житлом та закінчуючи отриманням пенсії та похованням, на іншому – в повністю лібералізованій державі, яка встановлює лише законодавчі правила гри й надає свободу своїм громадянам самим влаштовувати свою долю.

Прикладом першої може виступати колишній СРСР, в якому під соціальним забезпеченням розуміли державну систему соціально-економічних заходів, спрямованих на матеріальну підтримку громадян у старості, стані непрацездатності, всебічне забезпечення матерів і дітей, молоді, медичне обслуговування та лікування населення тощо. Соціалістичній системі соціального забезпечення органічно притаманний *етатизм* (тобто, одержавлення допомоги). Він став невід'ємною рисою свідомості, психології та менталітету радянського народу.

Законодавчо закріплена, ця система функціонувала через державне соціальне страхування, пенсії, прямі асигнування з бюджету, додаткові кошти підприємств, фондів, профспілок та інших громадських організацій. Вона будувалася на принципах загальності, всебічності, рівності, різноманітності, оптимальності, здійснювалася за рахунок державних і суспільних засобів, без будь-яких утримань із заробітної плати трудящих. Для її реалізації були створені необхідні спеціалізовані державно-партійні організації та заклади, що, по суті, виконували функції соціальних служб.

Перевага цієї системи соціальної роботи полягала у забезпеченні широких верств населення соціальними послугами щодо реалізації права на працю, освіту, охорону здоров'я та ін. Водночас вона мала і певні обмеження, пов'язані з пастками «зрівнялівки», недостатнього використання механізмів економічної мотивації як форми наснаження внутрішніх сил людини, пробудження її активної громадянської позиції.

Яскравий приклад організації соціальної роботи в рамках ліберальної політичної моделі являє США до Нового курсу Ф. Д. Рузвельта (до 30-тих років XX ст.). До цього часу американські громадяни були віддані власній волі та долі, якою, по суті, управляла зовнішня стихія ринкових відносин, зважаючи на обмеженість системи державного соціального забезпечення: умови отримання від держави соціальної допомоги були доволі вимогливі, її розміри невеликі, а термін отримання невеликим. Ініційовані урядом перші спроби загальнонаціонального вирішення соціальних проблем часто носили репресивно-інструментальний характер, зводячись до адміністративних заходів (наприклад, заборона бродяжництва, расові обмеження та ін.). Зважаючи на це, соціальна робота, як системна діяльність, народжувалася, насамперед, на громадянському рівні, відзначаючись просторово-часовою локальністю, реалізуючись тими або іншими учасниками громадянського суспільства (церковними організаціями, органами місцевого самоврядування, благодійними товариствами або окремими підприємцями) та не змінюючи стихійну якість розгортання соціальних процесів на макрорівні. У цій ситуації у суспільній свідомості і менталітеті закріплювалися цінності особистої свободи і сумлінної праці як запоруки щастя і багатства (так звана «американська мрія») і водночас розповсюджувався образ «камінних джунглів», де панує найсильніший і горе найслабшому.

У той же час громадянська система соціальної роботи була нездатна забезпечувати відновлення суб'єктності людини у випадках великих криз, зумовлених стихійним функціонуванням ринкових відносин (наприклад, часів Великої депресії). Для подолання проблем безробіття, зубожіння широких верств населення, зняття расових обмежень і кордонів гетто ставала вкрай потрібна широкомасштабна підтримка держави.

Відтак формувалася змішана модель «держави загального добробуту», в якій створюється мережа державних, корпоративних і приватних соціальних служб. При цьому створюється ринок соціальних послуг, на якому між різноманітними соціальними службами існують відносини

конкуренції. Водночас цей ринок регулюється державою, яка встановлює стандарти соціальної роботи та контролює хід їх виконання.

Із переходом до ринкової економіки така модель формується і в Україні. Зокрема, у нашому суспільстві поступово ширшає благодійництво, соціальне служіння церков, а також інші форми соціальної роботи з мільйонами людей, що опинилися на межі виживання. Іншими словами, зберігаються залишки радянської моделі соціального забезпечення і у важких муках утверджується нова. При цьому часто-густо механічно і поспішно запроваджуються західні зразки.

Зрештою головне завдання «держави загального добробуту» – забезпечувати суспільно виправдані мінімальні потреби людей, залежно від віку, здоров'я, сімейного стану тощо. Це має прояв у тому, що в кожному цивілізованому суспільстві влада прагне контролювати реалізацію «споживчого кошика», гарантувати забезпечення кожній родині, кожній людині мінімального доходу, який дає би можливість фізіологічного існування, задоволення найважливіших вітальних і соціальних потреб населення. Нездатність їх реалізації може призвести до соціальних катаклізмів, що дістають свій вияв у перевищенні смертності над народжуваністю, зменшенні чисельності населення та інших негативних явищах, які стали масовими в нашій країні. Їх поширення до крайнощів небезпечне соціальними вибухами, політичною дестабілізацією, послабленням генофонду нації, руйнуванням продуктивних сил і втратою державності. Неодмінна умова попередження цих катастрофічних наслідків і забезпечення ефективної соціальної роботи – реалізація політики, орієнтованої на відновлення життєустрою народу. Саме цьому питанню і присвячене останнє питання цієї теми.

ПИТАННЯ 3

Життєустрій народу – це поняття, що позначає історично утворений порядок взаємозв'язку людини, природи та суспільства, який забезпечує

інтеграцію суб'єктів життєдіяльності в певний соціальний організм країни і відтворення останнього як органічної цілісності, яка ґрунтується на відтворювальних процесах, що включають відтворення людини, економічної системи, соціальної структури населення, політичної системи, техносфери, соціокультурної сфери та способу життя соціальних суб'єктів.

Розробка і реалізація соціальної політики обов'язково має спиратися на життєустрій народу. Адже лише за цієї умови можна забезпечити поступальний розвиток соціального організму країни. Досвід країн, які перетворюються на лідерів світового розвитку (Китай, Індія, Бразилія), засвідчує, що успіх соціальної роботи з активізації життєвих сил різноманітних груп ризику залежить від опори державної влади на життєустрій власного народу.

Саме вивчення закономірностей розвитку життєустрою народу, що характеризують стан соціального організму України, дозволяє здійснювати всі підготовчі етапи до розробки і використання загальних і спеціальних технологій соціальної роботи. У цьому плані соціальну політику, орієнтовану на відновлення життєустрою народу, необхідно розглядати як форму управління розвитком суспільних відносин певного соціального організму країни. Як така, вона залежить від моніторингу соціального середовища (соціальних проблем), діагностики соціальних змін у його розвитку, прийняття на цій основі управлінських рішень, розробки і реалізації відповідних технологій соціальної роботи, необхідних для вирішення назрілих соціальних проблем. У сучасній Україні цей підхід ще не використовується повною мірою, а реформування соціальної сфери часто підміняється імітацією реформ.

Соціальна проблема розглядається науковцями як невідповідність між існуючим і бажаним, між метою і результатами діяльності, що виникає через нестачу засобів для досягнення мети, перепони на цьому шляху, боротьбу між різними суб'єктами, що призводить до незадоволення соціальних потреб. На думку фахівців, соціальна проблема має об'єктивно-суб'єктивну природу:

щоб стати проблемою, суперечність між різними сторонами життєдіяльності суспільства або соціальних груп має обов'язково переживатися, оцінюватися як проблемна ситуація. Дослідження соціальної проблеми передбачає опис об'єктивного стану соціальної сфери за допомогою статистичних методів, вивчення громадської думки і виявлення елементів незадоволення існуючим станом справ. Засобами виявлення соціальних проблем визнають соціальну діагностику, зіставлення об'єктивного стану справ із нормами. Соціальні проблеми виникають на різних рівнях соціальної реальності – від малих груп, наприклад сім'ї, до всього людства. Соціальні проблеми посідають важливе місце в соціальній роботі, яку трактують як сприяння людям у розв'язанні їхніх проблем.

Моніторинг соціального середовища розглядається як система виміру, накопичення й аналізу даних про зміни, що відбуваються в соціальних системах. Оцінюють зміни масштабів, напрямів і обсягів трансформації соціальної системи. Масштаби змін у системах можуть бути глобальними, загальносистемними або ж стосуватися локальних соціальних інститутів, спільноти, організацій, регіонів. Напрями трансформацій бувають висхідні чи низхідні, реставраційні, ізоляційні чи відкриті, а темпи трансформацій – стрімкі, революційні чи стагнуючі (протікають повільно). У процесі проектування моніторингу соціального середовища складність полягає у вичленуванні об'єкта спостереження із системи соціальних взаємозв'язків таким чином, щоб зв'язки об'єкта із зовнішнім середовищем були мінімальними за кількістю параметрів та істотними за силою зв'язку, а внутрішньосистемні процеси локалізованими. Пропонується три способи інтерпретації одержаних даних моніторингу. Перший спосіб – *відмова від будь-яких інтерпретацій моніторингових вимірів* (визначають зміни в масштабах, напрямах і темпах трансформацій, але не дають їм змістовних оцінок). Другий спосіб полягає в *інтерпретації трансформації системи з теоретичних позицій* і припускає: а) наявність теоретичної моделі соціальної системи (парадигм); б) наявність системи індикаторів, які оцінюють стан

системи та її зв'язки із соціальною мегасистемою; в) можливість на підставі моделі будувати прогнозовані оцінки і робити змістовні висновки про соціальні трансформації. Третім способом інтерпретації є *компаративна модель*, за якої зусилля соціолога спрямовані на тривале системне вивчення соціальної системи через соціальні індекси і порівняння поточного стану цих індексів з минулим і сучасним в інших країнах. Акторами моніторингу є: 1) представники визначених соціальних спільнот, сегментів ринку; 2) експерти; 3) лідери громадської думки; 4) керівники різноманітних соціальних служб залежно від цілей моніторингу.

Для оцінки стану життєустрою народу поряд з моніторингом соціального середовища необхідно використовувати низку інших показників, що відображені в економічних, статистичних, соціальних, демографічних, екологічних, культурологічних та інших дослідженнях. Ключове місце серед таких показників займають: валовий внутрішній продукт держави; валовий внутрішній продукт на душу населення певної країни, індекс людського розвитку (ІЛР), деціальний коефіцієнт тощо.

Валовий внутрішній продукт (ВВП) держави – це сукупна грошова вартість всіх товарів і послуг, вироблених на території країни за певний період часу (за винятком проміжного споживання). ВВП дорівнює валовій доданій вартості, створеній економікою (тобто не враховує зношування основного капіталу), і обліковує лише діяльність, що охоплена грошовими потоками. Склад ВВП створюється певним видом економічної діяльності та економікою в цілому. У системі національних рахунків, яка затверджена ООН в 1993 р., результат роботи секторів (галузей) прийнято вимірювати випуск в основних цінах і валовій доданій вартості.

Показник ВВП на душу населення визнається важливим індикатором економічного і соціального розвитку, який відображає динаміку та тенденції змін в економічному становищі кожної країни.

Зі зміною соціально-економічного устрою України переважна частина її громадян втратила ті економічні та соціальні досягнення, які наближали

Україну до Європи. О. Москвін навів порівняння середнього економічного рівня розвитку та соціального рівня громадян України та країн Європи. Він зазначає, що середньоєвропейський рівень економічного розвитку в 1990 р. характеризувався 10 тис. дол. ВВП на душу населення, а соціальний рівень – споживання товарів та послуг на суму близько 6 тис. дол. У той час середній економічний рівень розвитку України був близьким до середньосвітового і складав у 1990 році 4,6 тис. дол., а соціальний рівень – 2,8 тис. дол. або близько $\frac{1}{4}$ по відношенню до високого рівня США. Це суспільство було раціональним за своїми соціальними цілями. Уже в 1996 р. в Україні загальна приватизація привела господарство до руйнування, спаду виробництва – за офіційними даними – у 2-2,5 рази, до рівня, нижчого ніж у низці латиноамериканських країн.

Неоліберальні реформи підірвали продуктивні сили України, відкинули на десятиліття рівень її соціально-економічного розвитку. За короткий час мізерна частина громадян фантастично збагатилася, перетворившись на мільйонерів та мільярдерів, а десятки мільйонів громадян України були позбавлені ресурсів, що необхідні для їх нормального існування. Соціальні наслідки неоліберальних реформ відображає тенденція зменшення кількості населення, зайнятого в різних галузях економіки України в період з 1990 р. по 2001 р. Дослідники наводять наступну статистику загальної кількості зайнятих в Україні: 1990 р. – 24,7 млн. осіб, 1995 р. – 20,2 млн. осіб, 1998 р. – 17,3 млн. осіб, 1999 р. – 16,6 млн. осіб, 2000 р. – 15,8 млн. осіб, 2001 р. – 14,9 млн. осіб. Реформи не лише підірвали продуктивні сили українського суспільства, але й позбавили роботи і засобів існування, майже 10 млн. осіб. Лише незначній частині громадян України вдалося утвердитися в дрібному та середньому бізнесі. Усі інші були змушені виживати за рахунок власних домогосподарств, або ж були витіснені на «соціальне дно».

У сучасному світі оцінювання **індексу людського розвитку (ІЛР)** проводиться щорічно в Підсумкових Звітах ООН про розвиток людини. Незалежно від рівня економічного розвитку, до країн з високим рівнем

людського розвитку належать ті, в яких ІЛР становить 0,8 і вище; до країн із середнім рівнем людського розвитку належать ті, у яких ІЛР від 0,5 до 0,8; до країн з низьким рівнем людського розвитку належать ті, у яких ІЛР нижче 0,5. У процесі розрахунку індексу людського розвитку використовуються три основні компоненти: стан системи охорони здоров'я і очікувана тривалість життя, рівень освіти (рівень письменності дорослого населення й охоплення населення початковою, середньою і вищою освітою) та рівень доходів громадян (ВВП на душу населення).

Уперше Україну в розрахунки ІЛР було включено у Доповіді за 1993 р. Тоді, за даними 1990 р., наша країна посідала 45-те місце, а абсолютне значення зведеного індексу дорівнювало 0,844. Десятирічна криза зумовила різке зниження показників середньодушового ВВП й істотне скорочення тривалості життя. Впродовж 1992–1996 рр. Україна послідовно втрачала у вимірі ІЛР, а найгірші рейтингові показники припали на 1996 р. (Доповідь 1998 р.) – 102-ге місце. Проте темпи падіння цього показника уповільнилися, що дало підстави сподіватися на поліпшення ситуації. В 1997 р., вперше з 1992 р., було зафіксовано зростання ІЛР в Україні. Це не дало змоги Україні ввійти до групи країн з порівняно високим рівнем ІЛР, але вона піднялася в рейтингу з 102-го місця в 1996 р. на 91-ше в 1998 р. Тенденція до поступового зростання ІЛР в Україні триває. В 2007 р. Україна зайняла 76-те місце в світовому індексі людського розвитку (Доповідь ООН про розвиток людини в 2007–2008 рр.). За підсумками 2008 р., Україна завдяки високим освітнім показникам посіла 69 місце серед 169 країн світу, підтверджуючи середній людський розвиток країни (ІЛР склав 0,69). Аналіз Звіту за 2010 р. про розвиток людини свідчить, що Україна в 2010 р. знову посіла 69 місце з 169 держав за рівнем ІЛР, який становив 0,71.

Важливим індикатором розвитку життєустрою народу є **індекс рівня життя** – показник відносної зміни рівня матеріального добробуту, соціальних і культурних умов життя певних груп населення.

Фахівці усвідомлюють, що регулювання соціальних процесів потребує пошуку нових *індикаторів прогресу*. Сучасні макроекономічні індикатори враховують, що обсяг виробництва не завжди характеризує добробут суспільства, тому для вимірювання прогресу використовують показники, які відображають складники суспільного прогресу. Це зокрема: індекс бідності (Poverty index, Amartya Sen); індекс Робіна Гуда або Гувера (Robin Hood index or Hoover index); індекс Тейла (Theil index); індекс Сьюта (Suits index); індекс людської бідності (Human Poverty Index); індекс фізичної якості життя (Physical Quality-of-life Index, PQLI, David Morris); індекс гендерного розвитку (Gender-related Development Index, GDI); «валове національне щастя» (Gross National Happiness, GNH, Jigme Singye Wangchuck); індекс «щасливої планети» (Happy Planet Index, HPI, New Economics Foundation).

Існують різні *способи інтегрального вимірювання суспільного прогресу*, такі як: міра економічного добробуту (Measure of Economic Welfare, MEW, Nordhaus and Tobin, 1972); «сталий» національний дохід (Sustainable National Income, SNI, Roefie Hueting, 1974); вимірювач справжніх заощаджень (Genuine Saving – GS); «зелений» ВВП (Green Gross Domestic Product, Green GDP); індекс стійкого економічного добробуту (Index of Sustainable Economic Welfare, ISEW, Daly and Cobb, 1989); індикатор справжнього прогресу (Genuine Progress Indicator, GPI, Daly, Cobb, and Lawn, 1995).

Результати моніторингу стану соціального середовища відображають основні соціальні проблеми суспільства і виступають в якості основи для соціальної політики та ефективної підтримки груп ризику засобами соціальної роботи.